

Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Verslag over het jaar 1987

Curatorium en directie

Voorzitter: dr. J.M. Goudswaard (Wassenaar). Ondervoorzitter: mr. J.J. van der Lee (Den Haag). Penningmeester: dr. D.M.N. van Wensveen (Rotterdam). Secretaris: prof. dr. J.H.P. Paelinck (Rotterdam). Leden: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden (Baarn); dr. J.E. Andriessen (Wassenaar); dr. J. Bartels (Wassenaar); drs. G. van den Berg (Rotterdam); dr. W.A. van den Berg (Den Haag); drs. D. de Bruyne (Den Haag); drs. F.A. Engering (Den Haag); drs. H.J. ter Heege (Eindhoven); mr. W.G. Koppelaars (Krimpen a/d IJssel); dr. P. Korteweg (Rotterdam); drs. S. Orlandini (Schiphol); dr. A. Peper (Rotterdam); mr. A.A.T. van Rhijn (Wassenaar); drs. J.C. Smit (Lage Vuursche); F. Swarttouw (Schiphol).

In het verslagjaar heeft Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden de wens te kennen gegeven te willen terugtreden als curator van de Stichting. Tijdens de afscheidsbijeen-

komst op 30 november 1987 heeft de voorzitter, dr. J.M. Goudswaard, aan Prins Bernhard de eerste gouden NEI-penning overhandigd. Als dank en erkentelijkheid voor de aandacht die de Prins gedurende 38 jaar aan het NEI heeft willen schenken, maar ook en vooral voor zijn actief en geïnteresseerd meedenken over de aanpassing van het Nederlands Economisch Instituut tot een moderne krachtige onderzoek- en adviesinstelling in Nederland en daarbuiten.

Aan het einde van het verslagjaar traden voorts uit de heren mr. J.J. van der Lee en F. Swarttouw. De heer Van der Lee heeft het NEI sinds 1975 als curator actief gediend, laatstelijk als vicevoorzitter van het Curatorium.

Nieuwe curatoren zijn per 1-1-1988 de heren prof. dr. W. Albeda en dr. P. Winsemius.

Prof. dr. W.T.M. Molle, voorzitter van directie; prof. dr. L.B.M. Mennes, directeur; prof. dr. J.H.P. Paelinck, directeur; drs. A.A. Ruitenbergh, algemeen secretaris.

Evenals voorgaande jaren heeft het NEI met vrucht gebruikgemaakt van de diensten van de directie-adviseurs prof. dr. L.H. Klaassen en drs. E.H. Mulder.

Algemeen

De samenwerking met de Stichting MERC, die in 1986 was aangegaan, verliep in stijgende lijn. MERC en NEI bewegen zich beide op het terrein van het maritiem onderzoek in binnen- en buitenland. In het verslagjaar werd intensief samengewerkt in Indonesië alsmede in Nederland.

De participatie van het NEI in SIBAS (Samenwerkende Instellingen ten behoeve van Beleidsanalytische Studies) heeft ook in dit jaar zijn vruchten afgeworpen. Prof. dr. W.T.M. Molle is voorzitter van het bestuur van SIBAS. Aan het eind van het verslagjaar werd drs. R. Bulthuis van het NEI gedetacheerd bij SIBAS.

Intern voltrok zich in 1987 een aanpassing in de organisatie van de afdelingen buitenland. Ingesteld werd een directoraat Development Economics and Planning, waaronder sinds 1-1-1987 vier afdelingen ressorteren, te weten: Analytical Methods, Industry and Trade; Regional and Sectoral Development; Agriculture and Rural Development; Transport and Port Economics. Het directoraat staat onder leiding van prof. dr. L.B.M. Mennes. Per 1-1-1987 is dr. A. Kuyvenhoven benoemd tot adjunct-directeur van het directoraat Development Economics and Planning. Op 1 mei 1987 is dr. Kuyvenhoven benoemd tot hoogleraar in de agrarische ontwikkelingseconomie aan de Landbouwwuniversiteit Wageningen.

Drs. J. Vogelaar werd hoofd van de afdeling Transport and Port Economics. Hoofd van de afdeling Transport en Logistiek werd drs. ing. P.M. Blok.

Voor de periode 1 juli 1987 tot 1 juli 1988 hebben Curatoren prof. dr. W.T.M. Molle benoemd tot voorzitter van de directie.

Op 1 juni 1987 is na een 40-jarig actief dienstverband de heer J. Lambrecht, onvermoeibaar gastheer en technisch beheerder van het NEI-gebouw, met pensioen gegaan.

Aan het einde van het verslagjaar ontving drs. J. de Koning, hoofd van de NEI-afdeling Arbeidsmarkt, het doctoraat in de economie aan de Erasmus Universiteit.

Bijzondere activiteiten

Evenals voorgaande jaren heeft het NEI via artikelen, het houden van lezingen en het geven van interviews, aan

zijn naambekendheid gewerkt. Het NEI heeft ook zelf het initiatief genomen tot het houden van seminars voor gerichte doelgroepen. Ook heeft het NEI – als gebruikelijk – geparticipeerd in verschillende seminars.

Op verzoek van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen heeft het NEI een delegatie ontvangen van de Chinese Academie van Sociale Wetenschappen. Andere internationale bezoekers aan het NEI waren o.m. de vertegenwoordigers van l'Institut Malgache des Techniques de Planification de Antananarivo (Madagascar) en de docenten van de Kappeenranta Technische Universiteit uit Finland.

Voortgezet is de serie *Foundations of Empirical Economic Research*, waarin in het verslagjaar 6 studies zijn verschenen.

De reeds lang bestaande samenwerking met instellingen van hoger onderwijs in Oost-Europa – met name in Polen – is in het verslagjaar voortgezet. Evenals in voorgaande jaren verbleven er in 1987 drie Poolse wetenschappers uit Łódź en Katowice op het Instituut. De activiteiten beperken zich niet tot het ontvangen en begeleiden van de gasten; het actief deelnemen aan congressen en seminars alsmede publikaties over en weer, maken er eveneens deel van uit. De vermelde activiteiten geschieden in samenwerking en met financiële steun van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en de Erasmus Universiteit.

Economisch Statistische Berichten

In het jaarverslag is ESB 50 maal verschenen; het aantal pagina's bedroeg 1208 (vorig jaar 1287). De redactie heeft zes maal een speciaal nummer samengesteld. De onderwerpen waren: Technologiebeleid; Gemeenten in verandering; Miljoenennota; Netwerkeconomie; Ondernemen in Europa; en Europese Integratie.

Het onderzoekwerk

Ontwikkelingslanden Algemeen

Habitat. Zoals in het vorige verslag reeds uitvoerig is gemeld, heeft het NEI in opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer een studie uitgevoerd naar de habitatsituatie in de tien programmalanden van het Nederlands ontwikkelingsbeleid. In het verslagjaar zijn op verzoek van de Nederlandse Habitat Commissie de mogelijkheden geïdentificeerd van Habitat hulp binnen

de grenzen van het huidige Nederlandse ontwikkelingssamenwerkingsbeleid.

Seminar Performance Auditing. Het NEI heeft in juni 1987 voor 60 deelnemers uit binnen- en buitenland op het Ministerie van Buitenlandse Zaken een internationaal seminar georganiseerd. Doel van het seminar was de resultaten van eerder in Pakistan tot stand gekomen studies over ex post evaluatie van ontwikkelingsactiviteiten, de *Performance Audit Guidelines* wijdere bekendheid te geven.

Verkenning evaluatiemethodiek. Op verzoek van het Directoraat-Generaal Internationale Samenwerking van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (DGIS) heeft het NEI in het verslagjaar een eerste aanzet gegeven tot een verkenning van bestaande evaluatiemethoden.

Cursus kosten-batenanalyse Ministerie van Buitenlandse Zaken. In vervolg op eerdere activiteiten van het NEI inzake kosten-batenanalyse heeft het NEI ten behoeve van ambtenaren van DGIS een cursus over dit onderwerp gegeven.

Afrika

Egypte. Het NEI heeft aanbevelingen gedaan voor het opstellen van een programma voor de besteding van programmahulp voor Egypte over de periode 1987/88 – 1991/92. In het verslagjaar is aan DGIS gerapporteerd.

Kenia. Op verzoek van DGIS heeft het NEI geparticipeerd in en leiding gegeven aan een gemengde Keniaans-Nederlandse missie. Doel van de missie was het opstellen van een meerjarenplan voor de besteding van programmahulp aan Kenia voor de periode 1988-1991 ten bedrage van f 30 miljoen per jaar.

In opdracht van DGIS heeft het NEI in samenwerking met het Gemeentelijk Vervoersbedrijf Amsterdam en het Economisch Bureau voor het Weg- en Watervervoer (EBW) een beleidsadvies opgesteld betreffende een voorstel van de Keniaanse regering het openbaar vervoer in Nairobi te herstructureren. In het kader daarvan is aan Nederland gevraagd 70 autobussen beschikbaar te stellen.

Soedan. In opdracht van DGIS heeft het NEI samen met de KEMA Arnhem een evaluatiemissie uitgevoerd, waarin alternatieven zijn ontwikkeld met betrekking tot uitbreidingen van elektriciteitscentrales in twee plaatsen gelegen in de oostelijke provincie Kassala.

In opdracht van en samen met de Biomassa Technologie Groep (BTG) van de Universiteit Twente is in samenwerking met de Energy Research Council in Khartoem een onderzoek uitgevoerd naar het ontwikkelen van het gebruik van katoenplanten voor de productie van houtskool en het gebruiken

van deze houtskool voor het maken van houtskoolbriketten. Het welslagen van deze ontwikkeling zal in zekere mate de grote vraag naar houtskool in Soedan kunnen verkleinen met gunstige gevolgen voor het bos.

Tanzania. Het NEI heeft in samenwerking met het Institute of Social Studies een evaluatiemissie uitgevoerd inzake importsteun aan Tanzania over de afgelopen vier jaar, alsmede een beoordeling gegeven van het importsteunprogramma voor de komende vier jaar. Op grond van uitgebreide enquêtes onder bedrijven en landbouworganisaties in Tanzania en na het bestuderen van algemene macro-economische en sectorstudies, zijn aan DGIS aanbevelingen gedaan voor de importsteun voor de komende vier jaar.

In opdracht van DGIS zijn in samenwerking twee studies gedaan betreffende de 'Western Cotton Growing Area' in Tanzania. De ene studie betrof de wereldmarktontwikkeling voor katoen; de andere de ontwikkeling van de katoenproductie in het betreffende katoengebied.

Ook is onderzoek gedaan in de suikerindustrie. Het doel van het onderzoek was het bepalen van de haalbaarheid van het ontwikkelingsplan voor de suikerindustrie. Bij de uitvoering van dit onderzoek, opgedragen door DGIS, is intensief samengewerkt met de andere adviesbureaus, t.w. Euroconsult en Stork Werkspoor Sugar. Aan het einde van fase I kon worden geconcludeerd dat naast een aantal verbeteringen in het beleid ten aanzien van de suikersector, in principe \$ 43 mln. in de suikerindustrie in Tanzania geïnvesteerd zal moeten worden om weer een aanvaardbaar produktieniveau in de vier suikerfabrieken/plantages te verkrijgen.

Franstalige Westafrikaanse landen. DGIS heeft het NEI in het verslagjaar opdracht gegeven te onderzoeken of er sprake was van een eventuele overwaardering van de Franc CFA voor Benin, Burkina Faso, Ivoorkust, Mali, Niger, Senegal, Togo en Tsjad. Ook diende het onderzoek de gevolgen van de koppeling van de Franc CFA aan de Franse franc en van een eventuele overwaardering op de effectiviteit van de Nederlandse ontwikkelingshulp vast te stellen en aanbevelingen te doen inzake het Nederlandse ontwikkelingsinstrumentarium.

Mozambique. Op basis van eerder onderzoek van het NEI in opdracht van het Nederlandse Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking en de EG, zijn voor de Wereldbank aanvullende studies verricht naar de economische haalbaarheid van uitbreiding/vernieuwing van een containerkade in de haven van Beira, Mozambique.

Zambia. In opdracht van DGIS heeft

het NEI advies uitgebracht over macro-economische ontwikkelingen en openbare financiën ten behoeve van een programma-evaluatie voor de Westelijke Provincie van Zambia.

Zimbabwe. Op verzoek van DGIS is een evaluatie van Nederlandse importsteun in de periode 1982-1986 uitgevoerd. Het onderzoek is gedaan in samenwerking met het Institute of Social Studies, de International Procurement Agency, en het Zimbabwe Institute for Developing Studies. Het project is afgesloten met aanbevelingen inzake mogelijkheden voor toekomstige Nederlandse importsteun.

Midden- en Zuid-Amerika

Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC). In opdracht van de VN-dochter ECLAC heeft het NEI een overzicht gemaakt van recente ontwikkelingen in West-Europa op het gebied van 'interior cargo terminals' als knooppunten van internationale transportketens, met het doel de Europese ervaringen over te dragen naar de Latijns-Amerikaanse praktijk. Na een inventarisatie van tientallen terminals in Nederland, West-Duitsland en Engeland werden er zeven geselecteerd voor nadere analyse. De resultaten van het onderzoek werden door het NEI gepresenteerd tijdens ECLAC-seminars in een aantal Latijnsamerikaanse landen.

Colombia. Op verzoek van DGIS heeft het NEI samen met de Rijksuniversiteit Utrecht deelgenomen aan een gemengde evaluatiemissie van het plattelandontwikkelingsproject PEC in de streek Uraba in Colombia.

Peru. PRODERM is een plattelandontwikkelingsproject dat wordt uitgevoerd in vier provincies van het departement Cuzco. Het project is gestart in 1979 in eigen beheer van DGIS. In 1985 werd het gedeeltelijk uitbesteed aan het NEI. Begin 1988 volgde totale uitbesteding. In het project participeren Peru, Nederland en (sinds 1985) de EG. Het project beoogt in algemene termen de verbetering van de lange-termijn inkomenspositie van de armste boeren.

Azië

China. In opdracht van de Wereldbank heeft het NEI geparticipeerd in een missie naar China met als doel de haalbaarheid te onderzoeken van investeringen in herstructurering (onder andere technologieverbetering) van de vleesverwerkende industrie in de Volksrepubliek China.

Het Research Institute for Management Sciences (RVB) in Delft heeft het NEI gevraagd een 'baseline study' over de economie van de provincie Hunan (China) te verrichten. Bij de uitvoering van dit project is intensief samengewerkt met de Hunan Academy for Eco-

nomic Management. Gedurende een maand is in Hunan te zamen met drie stafleden van de Academy en een doctoraal student van de EUR op grond van plaatselijk beschikbaar datamateriaal en van interviews met provinciale ambtenaren gewerkt aan het opstellen van een beschrijving van recente economische ontwikkelingen in Hunan.

Bangladesh. In opdracht van DGIS is een onderzoek uitgevoerd om het door Nederland gefinancierde programma inzake voedsel- en kunstmestopslagplaatsen te evalueren. Het onderzoek had zowel betrekking op de technische als op de economische aspecten (mate van gebruik van de voorziening).

Birma. In opdracht van de Wereldbank en in samenwerking met Haskoning is een onderzoek uitgevoerd naar de technische en economische haalbaarheid van verbeteringen van de beschikbaarheid van Birma's 'levensader', de Irrawaddy rivier.

De Filippijnen. In opdracht van DGIS heeft het NEI een rapport geschreven betreffende de recente economische ontwikkelingen en het programma voor economisch herstel in de Filippijnen. Mogelijkheden voor Nederlandse bijdragen hierin zijn hierbij opgenomen.

India. Het NEI heeft op verzoek van Haskoning een onderzoeksmissie uitgevoerd, die tot doel had te adviseren over de volgen werkwijze bij de economische evaluatie van de verschillende componenten van het 'Indo-Dutch Sanitary Engineering Project' in de steden Kanpur en Mirzapur, zoals drinkwatervoorziening, riolering, industrieel en huishoudelijk afvalwaterreiniging, enz.

Noord-Jemen. In samenwerking met het Institute for Housing Studies (IHS) te Rotterdam heeft het NEI een identificatiemissie uitgevoerd inzake mogelijke projecten ter ondersteuning van renovatie van het oude stadsgedeelte Sana'a. Aan DGIS is terzake gerapporteerd.

Indonesië. In opdracht van de Asian Development Bank en van het Ministerie van Bosbouw in Indonesië en in samenwerking met DHV te Amersfoort voert het NEI een studie uit naar de haalbaarheid van de bouw van twee houtcentra op Java (Centraal- en Oost-Java).

Zoals in het vorig verslag werd vermeld, is het NEI actief betrokken bij een drietal meerjarenstudies, te weten: de ontwikkeling van een Nationaal-regionaal Planningsmodel Indonesië (Nationaal Planbureau); de studie Industrialisatie en Handel (Ministerie van Industrie); en Planning voor de provincie Maluku in een regionaal planningsteam van het ITC, Enschede.

Op verzoek van Haskoning participeerde het Instituut in een implementatiestudie gericht op de institutionele en investeringsaspecten van sanitatie met

behulp van septic tanks e.d. in stedelijke buurten met voornamelijk lage inkomens.

In het kader van het West Java Regional Development Project (Haskoning) en mede ten behoeve van het Cisdane-Cimanuk Integrated Water Resources Development Project (Waterloopkundig Laboratorium, Delft/Euroconsult) en het Regional Energy Development Project of West Java (BOOM/EDI), heeft het NEI een onderzoek gecoördineerd naar de macro-economische perspectieven en strategieën met betrekking tot de provincie West Java.

Op verzoek van DGIS heeft het NEI op een symposium te Yogyakarta een inleiding gehouden over een haalbaarheidsstudie van het gebruik van turf voor elektriciteitsopwekking in West Kalimantan. Het symposium werd georganiseerd door de International Peat Society.

Pakistan. In opdracht van DGIS heeft het NEI een projectvoorstel gemaakt inzake de oprichting van een dienstverlenings- annex trainingscentrum voor de landbouwwerktuigenindustrie in Mian Channun.

In opdracht van DGIS is een evaluatie uitgevoerd van de effectiviteit en efficiëntie van kunstmeststeun gegeven gedurende de afgelopen vijf jaar. De evaluatie is door het NEI in samenwerking met het Institute of Social Studies (ISS) en een fertilizer industry consultant uitgevoerd. Er zijn aanbevelingen gedaan voor toekomstige Nederlandse kunstmeststeun, voor overige programmahulp en voor nadere identificatie van mogelijkheden voor projecthulp.

Noord-Amerika

In SIBAS-kader is het NEI betrokken bij een milieustudie die verricht werd in opdracht van Probe Pollution Foundation Canada. Het doel van het deel van het onderzoek uitgevoerd door het NEI is het aangeven van sociaal-economische methoden ter evaluatie van verschillende alternatieven om chemische stortplaatsen op te ruimen c.q. te neutraliseren of te isoleren. Het betreft een grootschalig technisch onderzoek betreffende de in de Verenigde Staten van Amerika, bij de Niagara Watervallen, gelegen stortplaats 'Hyde Park', waarin zich onder andere dioxine bevindt; lekkage uit deze stortplaats bedreigt de benedenstroomse grenswateren tussen Canada en de Verenigde Staten.

Nederland

Prediction Support System. In het verslagjaar is de nieuw gevormde NEI Projectgroep Economische Informatie Service uitgenodigd te participeren in het onderzoek van het Stimuleringsprojectteam Informatie-Onderzoek (SPIN). Het doel van het project is een geïnte-

greerd en geautomatiseerd systeem voor het genereren van korte-termijnprognoses van economische grootheden te ontwerpen, te ontwikkelen en te operationaliseren.

Evaluatie Wet Vermeend/Moor. Dit in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid uitgevoerde onderzoek behelst: een knelpunten-inventarisatie bij toepassing van de Wet; nagaan in hoeverre de Wet aanleiding geeft tot verdringing en concurrentievervalsing; een overzicht geven van het totale aantal plaatsingen naar de aard van het bedrijf en de kenmerken van de geplaatsten.

Ontwikkeling werkgelegenheid in Nederland. Het doel van het onderzoek was een beeld te krijgen van de werkgelegenheidsontwikkeling in Nederland in vergelijking met een aantal andere geïndustrialiseerde landen. Op gedsaggregeerd niveau is aan het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gerapporteerd over de ontwikkeling van de werkgelegenheid en over de loonontwikkeling in de onderscheiden landen

Werkgelegenheidsontwikkeling in de commerciële intermediaire dienstensector. De organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek heeft het NEI gevraagd een onderzoek uit te voeren naar de omvang en de ontwikkeling van de werkgelegenheid in het deel van de commerciële dienstensector dat diensten verricht voor andere bedrijven.

Werkgelegenheidsontwikkeling in drie branches. Op verzoek van de Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek heeft het NEI in het verslagjaar een onderzoek uitgevoerd naar de determinanten van de werkgelegenheidsontwikkeling in drie branches van de zakelijke dienstverlening: computerservicebureaus, reclame- en advertentiebureaus en uitzendbureaus.

Evaluatie vakopleiding van volwassenen. In opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is nagegaan in hoeverre het volgen van een cursus aan het Centrum voor administratieve vakopleiding van volwassenen (C(A)VV) leidt tot verbetering van de arbeidsmarktsituatie, dat wil zeggen: het sneller vinden van een baan; het vinden van een kwalitatief betere baan; het bereiken van meer continuïteit in het arbeidsleven.

De arbeidsmarkt voor verpleegkundigen en ziekenverzorgenden. De Nationale Raad voor de Volksgezondheid heeft opdracht gegeven tot een onderzoek dat inzicht moet bieden in de werking van de arbeidsmarkt voor verpleegkundigen en ziekenverzorgenden, alsmede in de aard van de (huidige en te verwachten) knelpunten.

De salariskosten in het voortgezet onderwijs. In opdracht van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen

vergelijkt het NEI de omvang van de salariskosten van onderwijzend personeel in het huidige stelsel van voortgezet onderwijs met een eventueel gewijzigd stelsel na invoering van de basisvorming. Daarbij worden de ontwikkelingen in de tijd gevolgd, namelijk van 1985 – 2010. Er is tevens rekening gehouden met geleidelijke invoering van de basisvorming en met veroudering van het onderwijzend personeel.

Dienstverlening voor ouderen. De Centrale Commissie voor de Bejaardennoorden heeft opdracht gegeven tot het inventariseren van het gebruik dat ouderen maken van een aantal geselecteerde diensten in de maatschappelijke dienstverlening en de gezondheidszorg, de naar een aantal functies gesplitste kosten die met deze categorieën dienstverlening zijn gemoeid en de bronnen waaruit de kosten van deze diensten worden gefinancierd.

Behoeftte van kennis op milieugebied. In opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer is een voorstudie gemaakt met als doel na te gaan op welke wijze de behoefte aan personeel met kennis op milieu gebied kan worden vastgesteld en hoe deze behoefte met het aanbod van milieudeskundigheid kan worden geconfronteerd.

De economische consequenties van milieumaatregelen voor de aardolieraffinagesector in Rijnmond. Het Instituut heeft in opdracht van en samen met het Technisch Bureau Comprimo gewerkt aan een studie gefinancierd door het (voormalige) Openbaar Lichaam Rijnmond inzake het berekenen van de economische consequenties van het opleggen van (additionele) milieumaatregelen aan de aardolieraffinagesector in Rijnmond.

Vrachtverkeer over de weg en milieu. Het Ministerie van Volksgezondheid, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer heeft opdracht gegeven tot het ontwerpen van een binnen het Reken- en Informatiesysteem Milieuhygiëne passend model voor het vrachtverkeer over de weg.

Economische schade bij verkeersbeperkende maatregelen door smog. In opdracht van VROM verricht de Adviesgroep voor verkeer en vervoer BV (AGV) te Utrecht een onderzoek naar mogelijkheden tot het instellen en effectueren van verkeersbeperkende maatregelen bij smogvorming. Het NEI is verzocht een indicatie te geven van de economische schade die met deze maatregelen in middelgrote (binnen)steden gepaard kan gaan.

Effecten oliebeperkende maatregelen. Het Directoraat-Generaal Energie van het Ministerie van Economische Zaken heeft opdracht gegeven tot een onderzoek inzake het bepalen van de effecten van diverse oliebeperkende

maatregelen voor het aardolieverbruik in Nederland, alsmede enkele sociaal-economische gevolgen.

De positie van Nederland in internationale diensten. Dit onderzoek had ten doel het traceren van de positie van Nederland in internationale diensten, mede met het oog op de beschikbare statistische informatie. Aan het Ministerie van Economische Zaken (Directoraat-Generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen) is in de vorm van vier deelrapporten verslag uitgebracht.

Een opbrengstenmodel voor het internationale telefoonverkeer. Het internationale telefoonverkeer groeide in de afgelopen decennia veel harder dan het nationale verkeer. Het levert inmiddels een niet te verwaarlozen aandeel in de totale PTT-opbrengsten uit telefoonverkeer. Doel van het vooronderzoek was na te gaan of het mogelijk is een vooruitberekenningsmodel te kwantificeren waarin de vraagontwikkeling naar telefoonverkeer met het buitenland niet langer slechts beschouwd wordt als het resultaat van een autonome trend, maar mede als het effect van een aantal specifieke factoren.

Toeleverende industrie aan Nederlandse scheepsbouw in 1987. De Stichting Coördinatie Maritiem Onderzoek heeft het Instituut verzocht een aantal kostenstructuren van schepen, gebouwd bij Nederlandse werven, te traceren, alsmede de oorsprong van de toelieferingen voor de betreffende schepen vast te stellen. Het onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met het Bureau Vuyk Engineering uit Capelle a/d IJssel.

Zakelijk elektronisch bankieren in Nederland. De Programmacommissie Technologie en Economie heeft opdracht gegeven de positie van Nederland in het zakelijk elektronisch bankieren te bezien vanuit de betekenis en implicaties voor de internationaal opererende groothandel. Op basis van interviews met representanten van handeldhuizen en toeleveranciers van elektronische bankdiensten zijn de eerste resultaten van het onderzoek in de vorm van een NEI-symposium over zakelijk elektronisch bankieren gepubliceerd.

Betalingsverkeer en technologische ontwikkelingen. Op verzoek van de Programmacommissie Technologie en Economie heeft het NEI onderzoek verricht dat ten doel had het verzamelen en ordenen van informatie over de relatie tussen de functie van het betalingsverkeer en de ontwikkelingen op het gebied van de computer- en communicatietechnologie.

Beleidsanalyse huisvesting Rijksdiensten in kantoren. In het verslagjaar is het kantorenonderzoek afgerond dat in opdracht van de Rijksgebouwendienst is uitgevoerd. Om per gebruiker tot een integrale afweging te komen

over de huisvestings situatie is gebruik gemaakt van de bij het NEI ontwikkelde multicriteriamethode Qualiflex. Hiermee kan een rangordening worden gemaakt van alle rijksdiensten volgens de kwaliteit van de huisvestings situatie. Daarbij is onderscheid gemaakt naar de huidige situatie en de toekomstige ontwikkelingen.

Fiscale aspecten van de volkshuisvesting. In het kader van dit onderzoek is aangegeven wat de fiscale consequenties zijn van elf volkshuisvestingsregelingen. Het onderzoek is in opdracht van het Ministerie van VROM en in samenwerking met het Adviesburo Veldhuijzen (fiscale dienstverlening) uitgevoerd. Per regeling is bekeken wat de fiscale effecten zijn en deze zijn via een standaard-procedure (stichtingskosten, subsidie) weergegeven.

Beheersnorm in de sociale woningbouw. Het Directoraat-Generaal van de Volkshuisvesting heeft het Instituut verzocht een evaluatie uit te voeren van de wijze waarop jaarlijks de normbedragen voor onderhoud en beheer van huurwoningen worden bijgesteld in verband met kostenstijgingen.

Prognose-instrument bouwrijp in de woningbouwsector. Het doel van het onderzoek dat in opdracht van het Directoraat-Generaal voor de Volkshuisvesting is uitgevoerd, was het ontwikkelen van een instrument waarbij de ontwikkeling van de bouwrijp van nieuwbouwwoningen voor de korte termijn wordt geraamd.

Productieverlies als gevolg van verkeersongevallen. Rijkswaterstaat, Dienst Verkeerskunde, heeft het Instituut een onderzoekopdracht verstrekt inzake het opstellen van een schatting van de omvang van het jaarlijks verloren gegane deel van de totale Nederlandse productie door de permanente of tijdelijke uitschakeling van verkeersslachtoffers.

Grondgebruikgegevens voor het landelijk verkeersmodel. Om een landelijk verkeersmodel van de Dienst Verkeerskunde van Rijkswaterstaat door te rekenen voor het basisjaar 1983 en het prognosejaar 2010 waren grondgebruikgegevens nodig. Het NEI is verzocht de gegevens te leveren die betrekking hebben op de arbeidsmarkt: de vraag (per bedrijfsklasse) naar en het totale aanbod van arbeid voor de 345 zones in Nederland. Bij de vervaardiging van de werkgelegenheidscijfers is het RESPONS-model als uitgangspunt genomen.

Betekenis transportkosten. In opdracht van het Projectbureau Integrale Verkeers- en Vervoerstudies is een theorie ontworpen om de invloed van veranderingen in het verkeerssysteem op de logistieke kosten van bedrijven te kunnen bestuderen.

Systeem voor prioriteitenstelling van

wegenprojecten (SPW). Het Instituut heeft op verzoek van Rijkswaterstaat, Dienst Verkeerskunde, een advies gegeven inzake het aanbrengen van enkele verbeteringen in het SPW.

Financiële stromen verkeer en vervoer. Het Projectteam SVV-2 en Rijkswaterstaat, Dienst Verkeerskunde, hebben opdracht gegeven – als voorstudie – de uitgaven voor verkeer en vervoer door de Nederlandse overheid te registreren en te analyseren.

De kosten van landwegen. Over de periode 1975-1985 zijn de kosten van aanleg en onderhoud van landwegen beheerd door provincies, gemeenten en waterschappen per strekkende kilometer onderzocht. Tevens is aangegeven op welke wijze de uitgaven voor landwegen door de lagere overheden worden gefinancierd.

Evaluatie landelijk model. Het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Projectteam SVV-2, heeft het Instituut verzocht de ontwikkeling van en tussen de uitgaven van Verkeer en Waterstaat ten behoeve van het particulier en openbaar vervoer in het verleden en in de toekomstige 25 jaar in kaart te brengen.

Grenseffecten van verschillen in brandstofprijzen. Op dit terrein zijn twee studies uitgevoerd. De Dienst Verkeerskunde van de Rijkswaterstaat heeft gevraagd een analyse te verrichten van het tank- en winkelgedrag van automobilisten in de Duitse grensstreek. De tweede studie betreft het maken van een schatting van additionele brandstof-wegleffecten bij de accijnsverhoging van november 1986 en een drietal fictieve prijsverhogingen van benzine.

Verkeersprognose privaat te financieren tunnels in de Randstad. De Nationale Investeringsbank (NIB) heeft het NEI gevraagd verwachtingen op te stellen over de toekomstige automobiliteit, over intensiteitsontwikkelingen op autosnelwegen en op vier aan te leggen tunnels in de Randstad in het bijzonder. Ook de effecten van tolheffing op deze vier tunnels op de verkeersintensiteiten dienen aangegeven te worden.

Kerncijfers tolbruggen en -tunnels. Op verzoek van de Nationale Investeringsbank (NIB) heeft het Instituut in kaart gebracht verleden en toekomst van autobezit, mobiliteit en intensiteiten alsmede de invloed van nieuwe infrastructurele projecten en van tolheffingen op de intensiteitengroei. In het rapport zijn duidelijke verbanden tussen ontwikkelingen in autobezit, mobiliteit en intensiteiten gelegd. Ook effecten van nieuwe infrastructuur komen duidelijk naar voren.

Filekosten van Brienoordbrug 1991. Aan de Tolbrug Exploitatie Maatschappij is advies uitgebracht over het berekenen hoeveel kosten er in het verkeer worden bespaard als men de ver-

breiding van de Van Brienoordbrug één jaar eerder realiseert. Zonder verbreding zullen in 1991 de filekosten op de Van Brienoordbrug ca. f 29 mln. bedragen.

Hoge-snelheidsspoorlijn. In opdracht van de Bestuurscommissie Noorden des Lands heeft het Instituut een indicatie gegeven van de toekomstige vervoersvraag op een eventueel aan te leggen hoge-snelheidsspoorlijn (HSL) Amsterdam-Groningen-Bremen-Hamburg als onderdeel van een Europees netwerk van hoge-snelheidslijnen. De noordelijke HSL zal zware concurrentie ondervinden van de HSL Parijs/Londen-Keulen aansluitend op een verbeterd baanvak Keulen-Hamburg.

Studie naar NS-goederenvervoer. Het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Projectteam SVV-2, heeft het NEI gevraagd knelpunten bij het goederenvervoer per spoor te inventariseren. De technische problemen (infrastructuur en materieel) lijken goed oplosbaar, bij de organisatorische problemen is de (internationale) samenwerking veelal problematisch.

Vervoer over zee, en verder.... Op 7 oktober 1987 is door het NEI samen met de Stichting MERC te Rotterdam een workshop georganiseerd. Doel hiervan was het vaststellen van mogelijke consequenties voor het maritiem onderzoek (technisch en economisch) van ontwikkelingen op het terrein van logistiek/telematica. Tijdens de workshop hebben 5 verladers/vervoerders hun visie gegeven op de toekomstige positie van het maritiem transport als schakel in de logistieke keten. Het NEI heeft een rapport samengesteld en uitgebracht onder meer aan de opdrachtgever Stichting Coördinatie Maritiem Onderzoek. In dit rapport wordt een 30-tal onderzoekthema's, naar 8 hoofdonderwerpen gerangschikt, aangedragen.

Economische effecten van zesbakduwvaart. In samenwerking met de rederers en het Gemeentelijk Havenbedrijf van Rotterdam heeft het NEI een analyse uitgevoerd van een eventuele verbetering van de concurrentiepositie van de Rotterdamse haven als gevolg van een besparing op transportkosten indien zesbakduwvaart wordt toegestaan. Er is een schatting gemaakt van de verwachte stromen door de haven van Rotterdam van kolen, ijzererts en containers, de drie goederengroepen waarvoor zesbakduwvaart interessant is.

Plaats en functie van de Randstad voor de Nederlandse economie. In het kader van de voorbereiding van de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening heeft de Rijks Planologische Dienst opdracht gegeven de motorfunctie van de Randstad in de Nederlandse economie te analyseren. Vastgesteld is dat de Rand-

stad met name voor internationale activiteiten op het gebied van distributie en transport beschikt over een uitstekende concurrentiepositie. De Randstad fungeert daarbij als katalysator voor vernieuwing en groei elders, en als een belangrijke transportschakel.

Maatschappelijke betekenis van recreatie in Markerwaard. Via twee analyses heeft de raming van de maatschappelijke betekenis van de recreatie in de Markerwaard bij drooglegging van dit gebied plaatsgevonden, namelijk: 1. analyse van de nationaal-economische effecten van de recreatie; 2. analyse van het maatschappelijk nut van de recreatie in termen van consumentensurplus.

Werkgelegenheidseffecten van een verplaatste luchthaven Rotterdam. Op verzoek van de Gemeente Rotterdam is een raming gemaakt van het effect op de werkgelegenheid van een in het 'Integraal Plan Noord' voorziene verplaatsing van de luchthaven Rotterdam. De in het plan opgenomen bedrijfsbestemmingen zullen na realisatie een beperkte positieve invloed op de werkgelegenheid op en om de luchthaven met zich brengen.

Regionaal economisch onderzoek Goeree-Overflakkee. De gemeente Oostflakkee heeft, mede namens de gemeenten Goedereede, Dirksland en Middelharnis, het Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland, de Kamer van Koophandel en Fabrieken van Dordrecht en omgeving en het Gewestelijk Arbeidsbureau Spijkenisse, het NEI opdracht gegeven de mogelijkheden van Goeree-Overflakkee te onderzoeken met betrekking tot de ontwikkeling van in het algemeen in Nederland als kansrijk beschouwde economische activiteiten.

Verbetering vaargeul door het IJsselmeer en Ketelmeer. De provincies Flevoland en Overijssel en de gemeenten Kampen en Urk hebben een tweeledige vraagstelling voorgelegd: a. wat zijn naar schatting de baten van een vaargeulverdieping (tot NAP -5.00 m) voor de vlootverzorgende industrie in Urk; en wat zijn, bij een vaargeul van NAP -4.50 m respectievelijk -5.00 m de economische gevolgen voor bestaande, watergebonden ondernemingen, en voor het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid in Kampen?

Rijnhaven Wageningen. De Gemeente Wageningen heeft het NEI gevraagd een economische analyse op basis van gesprekken met bedrijfsleven, gemeenten en andere instanties, uit te voeren inzake de ontwikkelingsmogelijkheden Rijnhaven. Op intensieve wijze is samengewerkt tussen NEI, de gemeente Wageningen en de ingestelde begeleidingscommissie.

Dynamiek in distributie: makro en detail. Op verzoek van MAKRO Zelfbedieningsgroothandel C.V. is nagegaan in

hoeverre de kleine zelfstandige detailist in zijn voortbestaan wordt bedreigd door andere distributiekanaalen, en in welke mate MAKRO een concurrent is voor de bestaande detailhandel. Het onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met Intomart, die de enquête onder de Makro-pasjeshouders heeft uitgevoerd.

Effecten IKEA-vestiging bij winkelcentrum Oosterhof (Rotterdam). De gemeente Rotterdam heeft opdracht gegeven om de effecten na te gaan van een IKEA-vestiging bij het stadsdeelcentrum de Oosterhof in Rotterdam op de omliggende winkelcentra ten aanzien van de sectoren woninginrichting en semi-duurzame artikelen. Op basis van het NEI-winkelmodel alsmede informatie uit recente literatuur, zijn de omzettingtrekkingen voor woninginrichting en semi-duurzame artikelen in de dichtstbijgelegen winkelcentra aangegeven.

Lopend onderzoek

Aan het einde van het verslagjaar liepen de volgende onderzoeksprojecten nog:

- de betekenis van de luchtvaart voor de Nederlandse economie;
- changing patterns of urban travel;
- de betekenis van de zeescheepvaart voor de nationale economie;
- prognoses voor de regionale spreiding van vliegvakanties;
- verbetering van het NEI-transportmodel;
- alternatieve vestigingsregelingen in het notariaat;
- verschuivingen op de bouwmarkt in een aantal Westeuropese landen;
- beleidsanalyse vestigingsbeleid midden- en kleinbedrijf;
- de betekenis van afvalpreventie voor milieu, grondstoffen en energiebeheer;
- economische gevolgen van een ongeval met een kerncentrale;
- technologische ontwikkeling en internationale handel en diensten; transborder data trade;
- scheepsbouw en maritiem Nederland;
- doorstroming van jongeren van de collectieve naar de marktsector;
- thuismarkt natte waterbouw (SIBAS);
- Noordzeebeleid 'MANS' (SIBAS);
- Jmuna Bridge Bangladesh;
- risico's kerncentrales 'EGOK'.